

PERIODIEKE WATERWILDTELLINGEN X

Verslag van de tellingen uit 1965/1966

Door W. A. Weyland

(Instituut voor toegepast biologisch onderzoek in de natuur, Itbon)

Inleiding: Tijdens de tweede Europese conferentie voor het behoud van watervogels, die in mei 1965 te Noordwijk werd gehouden, is ook de huidige stand van zaken voor wat betreft de waterwildtellingen besproken. Besloten werd de tellingen voort te zetten en te intensiveren. De tijdens deze conferentie opgerichte internationale „Duck Working Group” kan hiertoe een belangrijke bijdrage leveren. Immers één van de voornaamste doelstellingen van deze werkgroep is het aktiveren en coördineren van het Waterwildonderzoek dat onder auspiciën van het International Wildfowl Research Bureau plaatsvindt.

Zo wordt bijvoorbeeld ernstig gepoogd omstreeks 15 januari 1967 ook een telling te organiseren in die landen, die nog niet aan de tellingen deelnemen (Zuid-Europa, Noord-Afrika, West-Azië). Tevens zal in de komende jaren in de meeste Europese landen materiaal worden verzameld over het broeden, doortrekken en overwinteren van bepaalde soorten.

In eerste instantie zullen de tafeleend en de kuifeend intensief worden bestudeerd. Daarna wellicht de pijlstaart. Ook wordt er naar gestreefd de resultaten van onderzoeken die in het kader van het I.R.W.B. plaatsvinden, zo snel mogelijk aan de andere landen bekend te maken. Zo kan veel „dubbel” werk worden voorkomen. Door deze internationale samenwerking hoopt men een wetenschappelijke basis te vinden voor een effectief beheer van de waterwildpopulaties. Dat onderzoek nog steeds nodig is, wordt duidelijk wanneer wij alleen al de Nederlandse situatie bezien. De grote landschappelijke veranderingen die zullen ontstaan door het uitvoeren van cultuurtechnische en waterstaatkundige maatregelen, zoals de Deltawerken en de drooglegging van nieuwe IJsselmeerpolders, alsmede

de ruilverkaveling en ontwatering van vele gebieden, zullen grote invloed hebben op de aantallen waterwild.

Nu is uit het onderzoek gebleken dat het beschikbare areaal aan overwinteringsgebied één van de voornaamste factoren is die de populatiegrootte kan beïnvloeden. Uiteraard is hier van nauwe samenhang sprake met de factoren „rust” en „voedsel”.

Gezien de landschappelijke ontwikkeling wordt de oppervlakte geschikt overwinteringsgebied voor vele waterwildsoorten kleiner. Ook in andere landen is dit het geval.

Men moet dus verwachten dat bij de betrokken soorten de populatiegrootte zich op den duur op een lager niveau zal gaan instellen. Zelfs zullen soorten geheel uit een gebied kunnen verdwijnen. Ten dele kan men deze ontwikkeling wellicht voorkomen door het nemen van beschermende maatregelen en het creëren van nieuwe overwinteringsgebieden hoewel dit laatste voor bepaalde soorten (bijv. eidereend en rotgans) onmogelijk lijkt.

Voor andere waterwildsoorten waaronder de zgn. cultuurvolgers behoeven de veranderingen in het biotoop niet nadelig te zijn.

Iets anders is natuurlijk, dat men moet verwachten dat de landbouwschade wel eens kon toenemen wanneer het natuurlijke biotoop aan deze vogels wordt „ontnomen” en zij zich gaan aanpassen aan het veranderde grondgebruik. (Denk bijv. aan de wilde eend). Om de veranderingen die in de toekomst zullen plaatsvinden nauwkeurig te kunnen volgen is het nodig, dat nu reeds gegevens worden verzameld over de eisen die het waterwild aan zijn overwinterings- en broedgebieden stelt. Ook zal moeten worden nagegaan op welke plaatsen en in welke aantallen het waterwild broedt en overwintert. Alleen dan zullen tijdig de nodige maatregelen kunnen worden getroffen.

De waterwildtellingen kunnen dus een belangrijke bijdrage leveren voor de oplossing van allerlei vragen waarvoor men zich in de praktijk ziet gesteld.

Het is daarom verheugend dat zovelen weer hun waarnemingen hebben willen afstaan en geheel belangeloos een groot deel van hun vrije tijd voor de tellingen beschikbaar stelden.

De telgebieden: De medewerkers verzamelden gegevens uit 216 verschillende gebieden. In 121 daarvan werden regelmatig tellingen verricht op de vastgestelde teldagen. Voor het bepalen van de indices konden dus voorts min of meer incidentele tellingen uit 12 gebieden worden gebruikt. De overige incidentele tellingen zijn, zoals uit de inleiding blijkt, zeer waardevol om ons op de hoogte te houden van de gang van zaken in die gebieden, waarvoor nog geen waarnemer kon worden gevonden.

Ook informeren zij ons over het al dan niet aantrekkelijk zijn van een gebied voor waterwild, hetgeen voor het krijgen van een overzicht van de Nederlandse situatie belangrijk is.

De teldata: In totaal werden 16 teldagen vastgesteld. Voor het eerst sinds

jaren werd door het I.W.R.B. weer een telling vastgesteld in april. De waarnemingsdagen zijn vermeld in onderstaand schema.

Internationale teldata: 1965: 12 sept.; 17 okt.; 14 nov.; 12 dec. 1966: 16 jan.; 13 febr.; 13 maart; 17 april.

Nationale teldata: 1965: 29 aug.; 3 okt.; 31 okt.; 28 nov. 1966: 2 jan., 30 jan.; 27 febr.; 27 maart.

Het was toegestaan maximaal drie dagen vóór of na de teldag waarnemingen te verzamelen, maar slechts een klein aantal medewerkers heeft wel eens meer dan één dag van het vastgestelde telschema moeten afwijken.

De regelmaat in de tellingen was bevredigend. Ongeveer 85 % van de „geplande” tellingen werd verricht. In de overige gevallen was of de teller verhinderd óf waren de weersomstandigheden zodanig dat niet geteld kon worden. Soms waren de telgebieden onbereikbaar of zij veranderden tijdens het seizoen zodanig van karakter, dat verder tellen geen zin meer had.

De telresultaten: Op de internationale teldagen werden in meer gebieden waarnemingen verricht dan op de nationale teldata.

Voor sommige soorten konden indices per teldag worden berekend. In verband met het bovenvermelde ligt het voor de hand dat de indices van nationale tellingen niet mogen worden vergeleken met die van internationale tellingen. Gemakshalve zijn de gegevens daarom in afzonderlijke tabellen opgenomen.

Wilde eend

De aantallen overwinterende en doortrekkende wilde eenden waren in ons land groter dan in 1964/'65. Tabel 1c geeft aan dat zij bijna net zo talrijk waren als in 1963/'64.

De vorstival omstreeks half november 1965 had tot gevolg dat het aantal eenden dat begin december werd geteld veel lager was dan het aantal dat half november werd geteld (± 31.000 tegen ± 68.000 half november). Wellicht is een deel van deze vogels naar Engeland gegaan. Het aantal in december 1965 getelde exemplaren was daar namelijk hoger dan het sinds 1948 is geweest.

Zoals de indices in de tabellen 1a en 1b laten zien waren de getelde aantallen t.o.v. 1964/'65 over het algemeen hoger.

Wintertaling

Van de wintertaling kan niet worden gezegd dat deze soort zich weer ongeveer op hetzelfde niveau bevindt als in 1964/'65. In dat seizoen waren ze al minder talrijk dan in 1963/'64 en in 1965/'66 daalde het indexcijfer nog meer.

Zoals de tabellen 1a en 1b uitwijzen waren de waargenomen aantallen vóór 14 november in het algemeen aanmerkelijk hoger dan in 1964/'65.

Tabel 1a. *Zwemeenden*: Indices op de internationale teldagen 1965/'66 (overeenkomstige teldag 1964/'65 = 100).

<i>teldag</i>	<i>wilde eend</i>	<i>wintertaling</i>	<i>smient</i>	<i>pijlstaart</i>	<i>slobeend</i>
12-9	91	95	237	331	128
17-10	175	185	159	299	182
14-11	140	74	76	96	65
12-12	130	100	96	19	48
16-1	145	35	93	40	44
13-2	120	133	231	113	23
13-3	72	48	87	130	89
17-4	Geen teldag in 1964/'65				

Tabel 1b. *Zwemeenden*: Indices op nationale teldagen 1965/'66 (overeenkomstige teldag 1964/'65 = 100).

<i>teldag</i>	<i>wilde eend</i>	<i>wintertaling</i>	<i>smient</i>	<i>pijlstaart</i>	<i>slobeend</i>
29-8	97	66	87	?	151
3-10	136	138	76	91	179
31-10	118	157	106	267	448
28-11	56	20	56	12	29
2-1	108	54	114	15	57
30-1	107	73	35	25	25
27-2	77	64	71	190	31
27-3	82	47	163	41	81

Tabel 1c. *Zwemeenden*: Jaarindices (1964/'65 = 100)

<i>soort</i>	<i>1963/'64</i>	<i>1964/'65</i>	<i>1965/'66</i>
wilde eend	115	100	113
wintertaling	145	100	94
smient	101	100	87
pijlstaart	122	100	114
slobeend	131	100	158

Het lagere jaarindexcijfer wordt dan ook veroorzaakt doordat na half november veel minder wintertalingen werden gezien.

Het lijkt aannemelijk dat ook hier de koude in de tweede helft van november een rol heeft gespeeld, waardoor de vogels sneller naar zuidelijker streken vertrokken.

Zomertaling en krakeend

Van beide soorten konden geen indices worden berekend. Het aantal getelde vogels per teldag is vermeld in tabel 1d.

Opgemerkt kan nog worden dat de winterwaarnemingen van de zomertaling afkomstig zijn van het Snekermeer (Goengarijster en Zoutpoel). De meeste krakeenden werden dit seizoen waargenomen in het Zuidelijke Veluwemeer en nabij Lelystad.

Tabel 1d. Getelde aantallen per teldag 1965/'66.

<i>Nationale teldagen</i>			<i>Internationale teldagen</i>		
<i>teldag</i>	<i>zomertaling</i>	<i>krakeend</i>	<i>teldag</i>	<i>zomertaling</i>	<i>krakeend</i>
29-8	603	14	12-9	467	191
3-10	144	381	17-10	80	242
31-10	60	380	14-11	20	30
28-11	2	25	12-12	0	3
2-1	4	0	16-1	1	62
30-1	0	55	13-2	0	41
27-2	10	4	13-3	147	23
27-3	132	35	17-4	307	5

Smient

De aantallen getelde smienten waren dit seizoen wat lager dan in 1964/'65. Dit resulteerde in een lager indexcijfer.

De smienten arriveerden wat vroeger dan vorig seizoen, maar over het algemeen liggen de teldagindices na half november lager dan in 1964/'65. Het is daarom merkwaardig dat omstreeks half februari zo'n sterke stijging optrad.

Pijlstaart en slobbeend

Voor beide soorten kon in Nederland een stijging t.o.v. 1964/'65 worden geconstateerd. Het indexcijfer voor de slobbeend was zelfs nog aanmerkelijk hoger dan in 1963/'64.

Zoals de tabellen 1a en 1b aantonen konden de hogere indices worden bereikt door de grote aantallen die in de herfst werden waargenomen. Daarna werden de indices, uitgezonderd die van de pijlstaart in febr./maart veel lager dan vorig seizoen.

Voor de pijlstaart blijkt het zuidelijke Veluwemeer zeer belangrijk te zijn. Een aantal van meer dan 15.000 stuks is daar geen uitzondering. De slobbeenden werden in de wintermaanden voornamelijk in en nabij het Delta-gebied waargenomen.

Kuifeend en tafeleend

Vergeleken met de zwemeenden valt het op dat het verloop van de indices bij de duikeenden veel onregelmatiger is. Bij de tellingen komt het namelijk vaak voor dat er plotseling grote groepen kuif- en/of tafeleenden aan-

Tabel 2a. *Duikeenden*: Indices op de teldagen (overeenkomstige teldag 1964/'65 = 100).

<i>Nationale teldagen</i>			<i>Internationale teldagen</i>		
<i>teldag</i>	<i>kuifeend</i>	<i>tafeleend</i>	<i>teldag</i>	<i>kuifeend</i>	<i>tafeleend</i>
29-8	73	263	12-9	289	204
3-10	134	191	17-10	72	224
31-10	95	38	14-11	164	266
28-11	349	393	12-12	94	60
2-1	54	18	16-1	60	47
30-1	157	1200	13-2	447	468
27-1	28	55	13-3	139	54
27-3	49	67	17-4	Geen teldag in 1964/'65	

Tabel 2b. *Duikeenden*: Jaarindices (1964/'65 = 100)

<i>soort</i>	<i>1963/'64</i>	<i>1964/'65</i>	<i>1965/'66</i>
kuifeend	92	100	107
tafeleend	126	100	139
brilduiker	95	100	168

wezig zijn, waarna op een volgende teldag in hetzelfde gebied nagenoeg geen vogels meer worden waargenomen.

De grootste concentraties kuif- en tafeleenden werden dit seizoen in het Ketelmeer gesignaleerd. In februari 1966 werden daar meer dan 25.000 van deze duikeenden geteld.

Ten opzichte van 1964/'65 vond voor beide soorten een stijging plaats (tabel 2b). Ook in Engeland gingen beide soorten vooruit.

Tafeleenden waren er zelfs talrijker dan sinds 1948 het geval was. (Engelse indices tafeleend (1959/'60=100) 1964/'65=131; 1965/'66=194).

Brilduikers

Van de brilduikers konden geen indices op de teldagen worden berekend. Het jaarindexcijfer is vermeld in Tabel 2b. De grote stijging werd veroorzaakt door de aantallen die in het voorjaar werden waargenomen (13-3-1966 ± 8500 exemplaren).

Krooneend, toppereend en witoogeend

De getelde aantallen zijn zodanig dat er geen indices konden worden berekend. De aantallen per teldag zijn vermeld in tabel 3. Evenals in 1964/'65 werden de meeste toppereenden in het IJsselmeergebied gezien. Ze waren daar echter veel minder talrijk. Op 4/10/'64 werden in het Zuidelijke Veluwemeer 313 krooneenden geteld. Op 29/10/'65 waren er zelfs 610 exemplaren aanwezig. Witoogeenden werden slechts een enkele maal waargenomen. Tabel 3 toont dit duidelijk aan.

Tabel 3. Getelde aantallen per teldag 1965/'66

<i>Nationale teldagen</i>				<i>Internationale teldagen</i>			
<i>teldag</i>	<i>kroon- eend</i>	<i>topper- eend</i>	<i>witoog- eend</i>	<i>teldag</i>	<i>kroon- eend</i>	<i>topper- eend</i>	<i>witoog- eend</i>
29-8	0	42	0	12-9	35	87	0
3-10	364	13	0	17-10	2	5	0
31-10	624	23	0	14-11	40	3025	4
28-11	2	3425	0	12-12	45	251	2
2-1	7	916	0	16-1	16	1265	0
30-1	0	1332	0	13-2	0	38	1
27-2	0	415	1	13-3	0	4242	1
27-3	0	2540	1	17-4	0	69	1

Tabel 4. Jaarindices gr. zaagbek, nonnetje en bergeend (1964/'65 = 100)

<i>soort</i>	<i>1963/'64</i>	<i>1964/'65</i>	<i>1965/'66</i>
gr. zaagbek	48	100	113
nonnetje	156	100	99
bergeend	58	100	102

Grote zaagbek en nonnetje

De grote zaagbek was talrijker dan vorig seizoen. Ten opzichte van 1963/'64 waren de aantallen zelfs aanmerkelijk groter. Het aantal overwinterende nonnetjes moet ongeveer even groot zijn geweest als in 1964/'65, gezien de geringe daling van het indexcijfer. Van de aantallen per teldag konden voor beide soorten geen indices worden bepaald.

Middelste zaagbek

Regelmatig werden tijdens de tellingen middelste zaagbekken waargenomen. Het totale aantal per teldag was meestal niet groter dan 70 stuks met uitzondering van 2-1-1966, toen 404 stuks werden genoteerd.

Bergeend

Voor de bergeend kan ten opzichte van 1964/'65 nauwelijks van een verandering worden gesproken. In Engeland overwinterde deze soort in wat grotere aantallen (1964/'65 = 91, 1965/'66 = 103; 1959/'60 = 100)

Overige eendensoorten

De getelde aantallen per teldag zijn ondergebracht in tabel 5. Het is duidelijk dat het materiaal te klein is om indices te berekenen. Volledigheids halve zijn ook casarca en witkopeend opgenomen. Het is echter niet uitgesloten dat het hier ontsnapte exemplaren zou betreffen.

Tabel 5. *Overige eendensoorten. Aantallen per teldag 1965/'66.*

teldag	<i>ijseend</i>	<i>gr. zeeëend</i>	<i>zw. zeeëend</i>	<i>eidereend</i>	<i>witkopenend</i>	<i>casarca</i>
28-8	0	0	3	0	0	0
12-9	0	0	0	0	0	0
3-10	0	0	0	35	0	0
17-10	0	2	0	21	2	2
31-10	0	0	4	20	0	0
14-11	0	0	41	40	1	1
28-11	0	0	3	287	0	0
12-12	0	0	13	310	0	1
2-1	0	0	76	4.425	0	0
16-1	1	0	87	220	0	0
30-1	7	0	121	150	0	0
13-2	1	1	4	0	0	0
17-2	0	0	121	250	0	0
13-3	0	4	518	1.200	0	0
27-3	1	40	228	363	0	0
17-4	0	40	189	350	0	0

Ganzen

Hoewel voor het merendeel geen specifieke ganzenpleisterplaatsen werden bezocht, kunnen de aantallen ganzen die tijdens de waterwildtellingen werden gezien, toch behoorlijk groot zijn. Het materiaal betreffende de ganzenwaarnemingen zal verder door het RIVON te Zeist worden bewerkt. De totaalcijfers worden vermeld in tabel 6.

Tabel 6. *Ganzen 1965/'66. Getelde aantallen tijdens waterwildtellingen.*

teldag	<i>gr. gans</i>	<i>kol-gans</i>	<i>riet-gans</i>	<i>kl. riet-gans</i>	<i>rot-gans</i>	<i>brand-gans</i>	<i>rood-hals-gans</i>	<i>sneeuw-gans</i>	<i>gans (niet gedet.)</i>
29-8	120	0	0	0	0	0	0	0	0
12-9	308	0	0	0	0	0	0	0	0
3-10	3.218	0	1	2	65	3	0	0	0
17-10	1.892	138	27	0	550	1	0	0	0
31-10	5.656	743	0	200	922	251	0	0	0
14-11	4.127	1.007	213	37	257	4.771	0	0	450
28-11	2.360	1.006	1.453	800	51	10.322	0	0	310
12-12	1.697	21.822	1.160	645	131	6.435	0	0	10.430
2-1	1.276	902	1.319	2.750	150	10.925	0	0	3.430
16-1	1.171	14.786	2.093	622	255	7.102	2	0	400
30-1	1.331	3.770	1.586	7.200	210	5.437	0	1	8.800
13-2	1.324	12.732	1.923	268	119	6.032	0	0	0
27-2	1.215	12.681	591	2.305	726	3.402	0	0	5.000
13-3	1.317	608	75	1	625	950	0	0	100
27-3	2.644	0	3	0	1.249	57	0	0	0
17-4	660	0	0	0	1.400	0	0	0	0

Tabel 7. Jaarindices. *Zwanen en meerkoeten* 1965/'66 (1964/'65 = 100)

<i>soort</i>	<i>1963/'64</i>	<i>1964/'65</i>	<i>1965/'66</i>
knobbelzwaan	61	100	123
kl. zwaan	59	100	53
meerkoet	91	100	157

Knobbelzwaan en kleine zwaan

De knobbelzwaan wordt de laatste seizoenen talrijker. Vooral in het IJsselmeergebied werden vaak vele honderden exemplaren aangetroffen. De kleine zwaan was dit jaar in kleinere aantallen vertegenwoordigd dan in 1964/'65. Zelfs ten opzichte van 1963/'64 viel nog een kleine daling te constateren. De meeste exemplaren werden in het IJsselmeergebied en langs de grote rivieren geteld.

Ook in het Deltagebied kwamen ze regelmatig in wat grotere aantallen voor.

Wilde zwaan

Regelmatig werden tijdens de tellingen wilde zwanen waargenomen. De aantallen zijn echter te klein om indices te berekenen. Op de teldag 30-1-1966 werden 102 exemplaren gezien. Op de andere teldagen was het aantal niet hoger dan 40.

Meerkoet

De meerkoeten waren dit seizoen zeer talrijk. Ten opzichte van 1964/'65 steeg het indexcijfer van 100 naar 157. Wat de aantallen betreft spande het Zuidelijke Veluwemeer dit seizoen de kroon. Regelmatig werden daar 8.000-17.000 koeten geteld. Langs de grote rivieren waren de aantallen dit seizoen ook wat groter dan in 1964/'65.

SAMENVATTING

Van 121 gebieden in Nederland' werden dit seizoen (tot 15 november 1966) regelmatige waarnemingen ontvangen. Daarnaast werden zeer veel incidentele tellingen ingezonden.

Uit het verzamelde materiaal konden voor de meeste soorten indices worden berekend. Ze zijn ondergebracht in tabellen en werden kort besproken. Van enkele andere soorten werden de totaalcijfers vermeld.

Soorten die ten opzichte van 1964/'65 in Nederland talrijker waren zijn: wilde eend, pijlstaart, slobend, kuifeend, tafeleend, brilduiker, grote zaagbek, knobbelzwaan en meerkoet.

Het aantal overwinterende en doortrekkende nonnetjes en bergeenden bleef ten opzichte van 1964/'65 nagenoeg gelijk, terwijl wintertaling, smient en kleine zwaan in kleinere aantallen werden waargenomen. Van de overi-

ge soorten konden geen indices worden bepaald, zodat daarvan niet genoeg bekend is om bepaalde conclusies ten opzichte van de overwinterende aantallen te rechtvaardigen.

- *W. A. Weyland, ITBON, Kemperbergerweg 11, Arnhem*

Geraadpleegde literatuur

1. Beale C. J., Priority Wildfowl Counts 1965/'66. Reports of the Wildfowl Trust, Slimbridge, England.
 2. Voous, K. H. 1960. Atlas van de Europese vogels, Amsterdam, 284 pp.
 3. Weyland, W. A. Periodieke waterwildtellingen IX. Verslag van de tellingen uit 1964/'65, „Het Vogeljaar” 14, p. 93-101.
- * Voor belangstellenden is in zeer beperkte mate nog een gestencild verslag van de tellingen uit 1965/'66 te verkrijgen bij de afd. Wildbiologie van het ITBON. Behalve de gegevens die hier reeds werden vermeld en besproken, bevat dit stencil de namen van alle medewerkers, alsmede een volledige lijst van telgebieden. Ook werden hierin voor alle soorten de totaalcijfers per teldag vermeld.
-